

Michel Foucault și anatomia biopoliticii moderne

[Michel Foucault and the anatomy of modern biopolitics]

Mihai Tiberiu VAS

Abstract: *In the present research I have been study the subject of “Biopolitics” from Michel Foucault perspective, so I investigated the premises identified by Foucault according to which current politics is a politics about life, concluding that the action of power now orients its forces, more than ever, towards this new governmental program. Looking at the development of biopolitical programs, we can observe the display of Power in all its splendor. As Foucault reminds us, biopolitics is not a new concept, but can be identified since antiquity. The great change in biopolitics occurs when the emphasis is placed on ensuring society by ensuring the individual and not the social class. Biopolitics, in its path to protecting life, uses disciplinary power more than any other political program. Thus, the most detailed sanitary knowledge is required, which leads to the development of several sciences such as chemistry, physics, biology, medicine, psychology or psychiatry. In this care for the living, the state is faced with the opposition of the individual who is at the same time both a living and a legal person, thus raising a political problem.*

Keywords: *biopolitics, power, discipline, economy, governmentality.*

Introducere

Dacă ar fi să definim biopolitica, am schița în linii mari ideea că biopolitica înseamnă grija statului pentru sănătatea poporului. În privința conceptului de biopolitică, Thomas Lemke observă că „Atunci când viața în sine devine un obiect al politicii, acest fapt are consecințe pentru bazele, ustensilele și țelurile acțiunii politicii. Nimeni nu a văzut mai clar această turnură decât Michel Foucault”¹. Iar conform Cahterinei Mills, conceptul de biopolitică „plasează noul

subiect politic despre populație în centrul calculelor guvernamentale”². Biopolitica va cunoaște proporții substanțiale în modernitate, iar această expansiune, în opinia lui Michel Foucault, își are începuturile având în vedere că „într-o epocă în care capitalismul industrial începea să devină conștient de nevoia sa de mână de lucru, boala a căpătat o dimensiune socială: menținerea sănătății, vindecarea, asistența oferită bolnavilor săraci, căutarea cauzelor și a focarelor patologice s-au transformat într-o sarcină colectivă pe care statul trebuie, pe de

o parte, să și-o asume și, pe de altă să o supravegheze”³.

Ciprian Mihali observă în această problematică despre Foucault că „filosoful francez caută să descrie intrarea vieții (a viului) în istorie, în strategiile politice și economice [...]”⁴. Matheiu Potte-Bonneville, în baza filosofiei lui Foucault, atenționează despre faptul că: „noțiunea de biopolitică trebuie înțeleasă în două sensuri: e vorba nu doar despre a descrie puterea asupra vieții, ci de a statua că aceeași putere își reflectă procedurile asupra obiectului său, se reglează prin ceea ce supraveghează până la a se prezenta, în alura sa normativă, ca făcând corp comun cu mișcarea viului însuși. Biologicul se reflectă în politic”⁵.

Obiectul principal al biopoliticii devine reglementarea vieții însăși, iar „Logica bioputerii se întemeiază până la urmă pe posibilitatea demonstrabilă (încă o dată: științific și tehnic) de a reduce calitățile individuale sau colective la cantități măsurabile, de a decupa continuumul vieții, prin formele și manifestările sale, în părți înzestrate cu valori specifice”⁶. Reținem faptul că Foucault folosește inițial termenul de bioputere și doar ulterior cel de biopolitică, însă ambele sunt utilizate în aceeași direcție, cu mici diferențe, astfel că: „Foucault introduce doi termeni în *Voința de a ști* pentru a descrie noul regim al puterii concentrat pe viață. Cel mai general dintre cei doi a fost cel de bioputere, acesta cuprinde puterea disciplinară concentrată pe corpul individual, și biopolitica, care este concentrată asupra noului subiect politic despre populație”⁷. Și T. Lemke

observă faptul că „Foucault distinge „două forme de bază a acestei puteri asupra vieții: disciplinarea corpului individual și controlul regulator al populației”⁸.

Chiar dacă termenul de biopolitică este cel mai des asociat cu numele lui Michel Foucault, conceptul nu este nou, deși „Michel Foucault este apreciat la scară largă ca fiind cea mai importantă figură în domeniul debaterilor despre biopolitică, chiar dacă nu el a inventat termenii de bioputere sau biopolitică, munca sa este o piatră de temelie pentru debaterile contemporane ale raționalității politice”⁹. Biopolitica, în forma sa de program administrativ, există din vremurile antice, iar după cum ne spune Foucault, „istoria nu este decât terenul de joacă al conceptelor deja formate”¹⁰, teren în care el excavează, observând că „de la jumătatea secolului 19, *Lebensphilosophie* (filosofia despre viață) își face apariția o tendință de a fi o filosofie independentă; fondatorii fiind Arthur Schopenhauer și Friedrich Nietzsche în Germania și Henri Bergson în Franța. Această filosofie a vieții reprezenta însă o diversitate de poziții teoretice”¹¹.

Mereu a existat această grijă a „vieții”, grija pentru viu, principiu din care va deriva idea de biopolitică, dar și conceptul rasial modern. În India, existau caste care separau clasele sociale în funcție de cât de curate corporal erau persoanele (nu este vorba de spirit aici, ci pur de partea fizică); la evrei se practica circumcizia, în Grecia Antică – în Sparta – exista o selecție a nou-născuților conform căreia cei

născuți cu handicap vizibil erau abandonăți fiarelor; în Roma circula sin-tagma *Mens sana in corpore sano*, iar turcii și perșii au moștenit de la romani tradiția băilor și a curățeniei corporale pe care au păstrat-o și au redat-o Europei decimate de invaziile triburilor asiatice. Excavând istoria, Foucault observă la orizont semnul apariției unei noi categorii de putere care are potențialul să guverneze lumea postmodernă, această nouă rază fiind bioputerea – biopolitica, o formă de putere care nu veghează în mod exclusiv asupra existenței juridice a indivizilor, ci tinde să gestioneze existența biologică a populațiilor în totalitatea ei.

Expansiune biopolitică

Revoluția biopoliticii evidențiată de Foucault își are începuturile în perioada Renașterii, după ce Europa experimentează o lungă perioadă de boli și molime în Evul Mediu. Explozia conștientizării nevoii de grijă sanitară apare după explorarea „Noi Lumii”, atunci când omenirea se confruntă cu puterea bolilor de a distruge și de a răvăși, când civilizații întregi au fost decimate de diferite boli. Un alt moment important în dezvoltarea programelor biopolitice apare după eșecul invaziei Rusiei de către Napoleon, unde în prim-plan este dizenteria ca principal pericol pentru sănătate. Toate aceste boli experimentate de-a lungul istoriei de către umanitate sunt urmate de alte boli poate și mai periculoase, de diverse virusuri sau bacterii care evoluează și au potențialul de a genera

un impact devastator asupra societății inclusiv în perioada actuală, cel mai recent exemplu fiind fenomenul Covid-19. Ciprian Mihali observă următoarele: „Asistăm, prin urmare, în lumea modernă, la nașterea și impunerea unei gândiri medicale, în care viața, retrasă controlului religios sau metafizic, este desacralizată și obiectivată, smulsă oricărei forme de sau promisiuni de transcendență și întinsă pe masa de operație, cercetată în laborator și salon, propusă unor practici de îngrijire privată și publică, promisă igienei și expusă infectării etc”¹².

Foucault, în problematica biopoliticii, se oprește prea puțin sau chiar deloc asupra perioadelor istorice anterioare modernismului, deoarece, pentru el, ceea ce numim biopolitică nu exista înainte de modernitate. În plus, toate tezele sale anterioare despre putere, cunoaștere, sexualitate care au triat evenimentele istorice anterioare par că pregătesc terenul pentru teza biopoliticii. Foucault explorează îndeosebi modul în care sunt administrate resursele umane în modernitate, insistând asupra perioadei postbelice, pentru a evidenția politicile neoliberale europene care sunt instaurate în așa fel încât să reorienteze modul de acțiune al programelor biopolitice. Astfel că autorul va ajunge la a cerceta particularitățile individului accentuând faptul că statul are tendința de a controla întru totul viața umană și că guvernamentalitatea are fixat ca scop principal angrenarea tuturor indivizilor în mecanismul său economic și, implicit, în câmpul muncii. De aceea, în modernitate, se implemen-

tează programe ce au scopul de a norma toate activitățile omenești, însă, „Conform lui Foucault, viața nu reprezintă nici baza nici obiectul politicii. În schimb, viața se prezintă drept o graniță a politicii – o graniță ce trebuie să fie în același timp respectată dar și depășită, aceasta pare a fi atât un dat natural cât și artificială și transformabilă”¹³. Utilizând o abordare istorico-sociologică, Foucault propune ca subiect de cercetare opțiunile de metodă a guvernării, iar ca obiecte – suveranitatea, poporul, supușii, societatea civilă. Catherine Mills reține următoarele: „Foucault susținea că bioputerea a fost adânc integrată în raționalitatea guvernamentală a liberalismului. În această privință, biopolitica sau bioputerea este ceva ce s-a întâmplat și probabil încă se întâmplă, iar mecanismele și efectele sale pot fi observate prin studii istorice, sociale și istorice detaliate”¹⁴; „Bioputerea funcționează în mod fundamental prin intermediul cunoașterii”¹⁵.

T. Lemke observă că Foucault atrage atenția asupra faptului că odată „cu liberalismul, și nu înaintea lui, își face apariția întrebarea despre cum ar trebui guvernați indivizii dacă aceștia sunt atât persoane legale cât și ființe vii”¹⁶. Programul politic studiat de Foucault nu este liberalismul pur, ci neoliberalismul postbelic instaurat în Germania, program politic preluat de toate guvernanțele democratice contemporane și instaurat sub diferite forme și cu diferite modificări, cunoscând astfel o diversificare enormă. De aceea, Foucault susține că „în consecință, obiectul cercetării constă în a

demonstra în ce fel constituie liberalismul condiția de inteligibilitate a biopoliticii. Planul este următorul: a studia liberalismul în forma lui originală și în versiunile lui contemporane, cea germană și cea americană și a ajunge, apoi la problema politicii vieții”¹⁷.

Conform lui Foucault, pentru ca populația să fie cât mai puternică, statul are nevoie de o predictibilitate care să fie stabilă, iar pentru a funcționa optim, are nevoie ca populația să fie nu doar sănătoasă, ci și asigurată și protejată, așadar „guvernamentalitatea are în vedere de asemenea probleme despre autocontrol, de ghidare pentru familie și copil, de administrarea căminului, de îngrijirea sufletului, dar și alte întrebări. Având în vedere aceste analize ale guvernamentalității, biopolitica capătă un sens decisiv”¹⁸.

Luând în considerare aceste caracteristici, statul va lua în calcul riscurile la care populația este predispusă și, de aceea, un segment important al programelor guvernamentale este evident rezervat biopoliticii. Din moment ce statul devine conștient de importanța acestui element, acum devenit componentă principală pentru structura sa, va fi nevoit să își stabilizeze, să își creeze și să mențină o populație puternică. În contemporaneitate, se au în vedere și se aplică mereu măsuri pentru implementarea biopoliticilor, acestea fiind susținute și concretizate prin intermediul fundamentării unei baze legislative de specialitate, iar primi pași în această direcție pe plan global au fost făcuți prin statuarea Declarației Universale a Omului. Astfel că se va

implementa o legislație ce se vrea universală sau globală, care să reglementeze atât drepturile negative, cât și cele pozitive (drepturile pozitive paradoxal sunt inserate în Declarație de către statele socialiste parte ale blocului comunist, care la acea vreme erau totalitare și nu respectau nici măcar drepturile negative precum dreptul la viață sau la proprietate). De aceea, în opinia lui Lemke, „biopolitica nu este expresia voinței suveranității, ci vizează administrarea și reglementarea procesului vieții la nivel de populații. Se focusează asupra ființelor vii, mai degrabă decât asupra subiecților legali – sau, să fim mai preciși, se ocupă cu subiecții legali care sunt în același timp și ființe vii”¹⁹.

Biopolitica ajunge astfel să conceptualizeze individul modern, percependu-l drept un produs al statului care necesită a fi trecut prin diverse procedee pentru a se ajunge la produsul final, metodă ce cataloghează persoanele ca utile sau nu, și doar dacă, după multe insistențe, nu se încadrează în nicio categorie, sunt catalogate de stat ca eșecuri. Aceste persoane neîncadrate în societate sunt totuși agreate în mecanismul de stat pentru simplu fapt că natura lor este umană, chiar dacă ajung să fie etichetate și marginalizate de comunitate. Toate aceste procedee și procese sunt legitimate de programele politice, în special de cele democratice. Însă, după cum constată T. Lemke, „riscul oricărui sistem de tip contractualist este ca puterea, la care indivizi apelează ca terț mediator, să-și domine contractanții, adică tocmai pe cei ce

solicită intervenția și provoacă ingerința. Ilustrativ în acest sens este cazul biopoliticii analizate de către Foucault”²⁰.

În viziunea foucaultiană, civilizația a ajuns în punctul în care „omul modern care a făcut din viață bunul suprem, înlocuind grija pentru dănuirea lumii cu preocuparea pentru organizarea unei vieți bune”²¹, consimțind astfel benevol la politicile guvernamentale ce transformă individul și îl expune drept un produs al statului, fiind integrat ca materie primă pentru fabrica sa, trecut prin diverse procedee care sunt menite să producă produsul final: *homo economicus*, este expus precum o marfă a statului, iar statul este responsabil să separe produsele conforme de cele neconforme, procedură care funcționează în urma unor programe impuse de guvernamentalitate, validate pentru perioade determinate.

Dacă epistemele se schimbă, esența și principiul biopoliticii rămân aceleași – se modifică doar tehnica, scopul rămânând la fel: populația trebuie protejată și din punct de vedere sanitar, nu doar economic, teritorial etc. Noutatea în biopolitica modernă în comparație cu perioadele din Antichitate sau din alte perioade istorice este că, actualmente, atenția statului se concentrează asupra individului separat și nu doar asupra claselor sociale ca grupuri. Raporturile de putere acționează prin toate sistemele guvernamentale, însă exercitarea diferă ca intensitate. În sistemul politic regal-feudal, se observă o risipă de putere în comparație cu cel capitalist, unde

există o ergonomie a puterii. Conform lui Foucault, aceste reglementări ale puterii acționează în baza următorului principiu: „un drept al suveranității și o mecanică a disciplinei: între aceste limite se joacă, cred eu, exercițiul puterii”²². Cu cât guvernamentalitatea deține mai multă putere, fie ea totalitară ori democratică, cu atât va impune mai multă disciplină. Foucault evidențiază faptul că această disciplinare este ascunsă sub diferite paravane, unul dintre acestea fiind mantia biopoliticii. Programele biopolitice sunt elaborate astfel încât să acționeze subit, acțiune care necesită perioade lungi. Statul pregătește indivizii încă de la nașterea lor în vederea încadrării într-un segment al său: începe cu disciplina din creșe, urmând grădinița, școala primară, școala generală, liceul, școlile postliceale și studiile universitare și postuniversitare – toate acestea nu sunt decât niște instrumente pentru a clasifica și eticheta indivizii. Aceste filtre au o marjă de eroare semnificativă, și asta în primul rând datorită egalității de șansă, care este paradoxală deoarece din start ea nu este egală decât ideatic. Un alt factor este potențialul individual. În realitate, clasele sociale defavorizate nu au aceleași oportunități precum restul și nici chiar clasei de mijloc nu îi sunt oferite ori deschise unele oportunități precum clasei bogate, chiar dacă poate un individ dintr-o clasă socială defavorizată va avea mult mai mult potențial în comparație cu unul din o clasă socială superioară. Astfel că egalitatea de șanse trebuie creată, negociată și actualizată.

Discursul biopolitic, ne spune Foucault, produce evenimente în urma cărora se iau decizii, astfel că „puterea este destinată să producă forțele, să le facă să creadă și să le ordoneze”²³. Raporturile de putere din perspectiva biopolitică sunt raporturi de interconectări între elemente creatoare de evenimente, detectate atunci când își face apariția vreo anomalie. În baza anomaliilor, Foucault identifică „neliniștitorul”; de aceea filosofia sa este fundamentată, pe lângă celelalte concepte amintite, pe *precauție*, pe care o folosește pentru a defini și a structura acțiunea puterii în societate ca element de reticență.

Efectele în cazul activității biopoliticii sunt cunoscute – dacă se implementează politici sanitare corespunzătoare, populația va fi una sănătoasă, și deci prosperă. Mizele însă sunt mari – dacă nu se implementează politici și programe adecvate, atunci viitorul statului poate fi dezastruos, și de aceea această teză „il conduce pe Foucault de la deplasarea subiectului de la ordinul efectelor la acela al mizelor”²⁴. Se creează în spațiul biopoliticii un ansamblu de mecanisme politice, juridice, economice care exercită putere și ajung să se confrunte. Se elaborează politici din care se nasc instituții și sisteme de putere care controlează viața civilă, și atunci ne întrebăm: până unde puterea statului protejează libertatea și până unde se limitează pentru a nu ajunge să o îngreudească sau chiar să o estompeze? Se justifică această întărire a puterii statului în relație cu cetățenii săi? Până în ce punct statul este conștient de puterea

acțiunilor sale și care este momentul în care aceasta trebuie frânată sau deturnată? Statul *Big Brother* mai lasă loc pentru intimitate?

Biopolitica astăzi

Dincolo de protejarea vieții și de reglementarea morții, biopolitica a devenit o practică în societatea actuală. Omul practică zilnic obiceiuri care țin de biopolitică: igienă corporală, igienă dietetică etc. Practicile biopoliticii au devenit o rutină cotidiană, chiar o parte din ființa individului. Deși programele biopolitice se actualizează mereu, ele sunt inserate în societate din ce în ce mai ușor, având în vedere faptul că mai ales societățile vestice au ca scop bunăstarea, astfel că orice ar demonstra că poate ajuta la împlinirea acesteia este primit cu brațele deschise. De aceea, biopolitica se justifică prin argumente științifice, aflându-se astfel într-o strânsă relație cu metodologia cercetării, iar rezistența în fața dominației biopolitice se diminuează, creându-se o mișcare pacifistă care militează pentru integrarea tuturor animalelor în programele biopolitice, astfel că se nasc drepturile ființelor non-umane. Unul dintre drepturile recunoscute în statele occidentale vizează interdicția de a supune ființele sensibile la suferință nejustificată. Acest principiu etic și juridic se extinde și asupra animalelor non-umane utilizate în scopuri alimentare, pentru care se impune aplicarea unor metode de sacrificare care să minimizeze durerea și stresul.

Se produce astfel demarcația dintre viețuitoare: viața umană și viața non-umană. Viața non-umană a dobândit o formă de vizibilitate politică și juridică nu în momentul „descoperirii” sale de către comunitatea științifică, ci odată cu procesul de legiferare care a integrat-o în sfera normativului. În acest mod, câmpul guvernamentalității se extinde pentru a include și viața non-umană, care devine simultan o entitate biologică și un subiect de reglementare juridică. Asemenea modului în care, potrivit lui Foucault, guvernamentalitatea modernă din secolele XVII–XIX a început să administreze viața umană în termeni biopolitici, asistăm astăzi la o acțiune similară și asupra viețuitoarelor non-umane.

În prezent, o varietate de specii animale sunt protejate de lege, alături de numeroase plante și ecosisteme conservate prin instituirea rezervațiilor naturale. Cu toate acestea, anumite animale sălbatice – precum urșii în România – sunt eliminate atunci când sunt percepute ca o amenințare la adresa siguranței umane. Chiar dacă o analiză biopolitică ar reduce această situație la aplicarea suveranității vieții – în sensul foucaultian al dreptului de „a lăsa să moară și de a lăsa să trăiască” – rămâne necesară o interogație asupra sensului extinderii protecției dincolo de specia umană: protejarea vieții non-umane este o practică pur utilitaristă care urmărește indirect doar protejarea vieții umane sau ființa umană face un pas spre depășirea condiției sale sălbatice și spre formarea unei civilizații avansate sau chiar utopice?

Percepția anumitor specii ca fiind „dăunătoare” este rezultatul unei perspective antropocentrice. Însă sunt aceste specii într-adevăr nocive și pentru alte forme de viață, sau doar pentru interesele umane? De asemenea, este important să subliniem că numeroase specii considerate astăzi invazive – precum caii, bovinele, iepurii, vulpile sau diverse rozătoare – au fost introduse chiar de oameni în ecosisteme străine, pe alte continente.

Pe de altă parte, realitățile socio-culturale din anumite regiuni ale lumii, în special din zone ale continentului african aflate încă într-un proces de dezvoltare, reflectă persistența unor practici tradiționale severe, precum pedepsele corporale, tortura sau chiar acte de canibalism ritualic. Aceste practici ridică întrebări profunde cu privire la delimitarea conceptuală dintre conceptele de „om civilizat” și „om sălbatic”. În acest context, nu putem ignora existența comunităților tribale izolate, care trăiesc în moduri ce par a sfida modernitatea, fie în junglele tropicale, fie pe insule îndepărtate. Roberto Esposito remarca faptul că statul se formează în momentul în care apare figura „purătorului de drepturi”. De la acest concept aplicat mai întâi asupra ființelor umane derivă și drepturile a diferitelor viețuitoare, fie ele animale sau vegetale, dar „oamenii se gândesc la ei înșiși ca la o specie excepțională și, alternativ, cum oamenii se exceptează în mod evident de la concepte naturale precum speciile”²⁵.

Observăm că ceea ce desemnăm ca fiind drepturile animalelor non-umane

este similar cu ceea ce numim „viața nudă” umană, respectiv non-umanul se află într-o poziție de vulnerabilitate și, totodată, la discreția intereselor umane. Cea mai simplă analogie poate fi făcută între prizonierii din lagărele sovietice sau naziste și abordarea societăților vestice a problemei animalelor de companie abandonate (gestionarea actuală în România a câinilor fără stăpân din adăposturi). Percepția asupra conceptului de „animal de companie” variază în funcție de contextul cultural, ceea ce conduce la diferențe în clasificarea acestor animale și, implicit, în procesul de legiferare a drepturilor lor. Astfel că omul devine atât un călău pentru restul viețuitoarelor, cât și polițist și un gardian ghidat de teroarea biopolitică. Biopolitica devine tiranul politic, dictând cursul guvernamentalității.

În țările civilizate, „viața nudă” se regăsește în tranșeele din zonele conflictuale de pe tot globul. Mai degrabă decât viața nudă, viața soldatului este viața sacrificabilă. Această categorie a vieții sacrificabile include și „victimele colaterale” ale războaielor și actelor teroriste.

Conform lui Robert Esposito, terorismul luptă împotriva vieții însăși²⁶, dar și împotriva culturii, un exemplu elocvent fiind evenimentele de vandalism din Iran, Irak, Siria, Afganistan etc., unde întregi situri arheologice sunt distruse ori vândute pe piața neagră în încercarea de a nega atât istoria, cât și progresul umanității. Tot aici sunt încadrate și statele totalitare precum Coreea de Nord, în care, pe lângă faptul că viața cetățenilor este la lati-

tudinea autorității absolute a conducătorului, se duce o luptă continuă pentru a nega orice altă cultură și în-săși propria cultură anterioară erei totalitare, dar și pentru a nega progresul umanității. Dacă pentru Hannah Arendt, viața sacrificabilă se găsea în special în regimurile totalitare, astăzi observăm că ea poate fi observată în toate statele în cazul conflictelor armate. În societățile vestice, viața nudă se regăsește în interiorul grupurilor nomade de romi, comunități care trăiesc într-un timp primordial și în care toate încercările de a „civiliza” și de a integra indivizii în societate au eșuat.

În concluzie, biopolitica se concretizează prin guvernarea asupra vieții, ea fiind astăzi o realitate cotidiană. Biopolitica poate fi observată astăzi în ca fiind o entitate administrativă ce reglementează și optimizează politicile de sănătate publică. Biopolitica foucaultiană lasă moștenire o bază majoră ce este dezvoltată și din care iau naștere filioane biopolitice cum ar fi: necropolitica, transgenderismul, biosecuritatea.

Biopolitica este tot mai des implicată în evoluția tehnologică unde trasează și indică direcții de cercetare și chiar dă naștere unor noi filioane de cercetare, cum ar fi: biotehnologie, tehnologii genetice sau necropolitica. Biopolitica în sine cunoaște o transformare complexă, trecând de la stadiul de tehnologie de gestionare a vieții biologice la un sistem complex de guvernare a biosului.

Partea juridică a biopoliticii

Biopolitica tinde să acapareze tot câmpul social și să-l înregistreze în catastife, astfel că sunt avute în vedere toate aspectele vieții – fiecare persoană va fi înregistrată și îi vor fi analizate toate caracteristicile pentru a fi selectată, plasată într-o anumită categorie (nebun, bolnav, delictent, vârstnic, minor etc.) cu scopul de a fi integrată. În relația dintre individ și stat are loc interacțiunea subiectului deținător de anumite drepturi cu puterea legitimă a statului care este reglementată prin contractul social, statul fiind împuternicit să dezvolte o ordine pe care o va instaura prin acte juridice care instaurează norme ce la rândul lor sunt aplicate prin proceduri disciplinare și prin pârgii coercitive legalizate.

Datorită subiectului deținător de drepturi care militează mereu pentru condiții de viață mai bune, statul va fi forțat să implementeze programe biopolitice avangardiste. Se creează o altfel de relație instituție-individ de protecție social-biologică, însă statul nu numai că va crea o poftă pentru bunăstare și o va induce manipulativ în subconștientul societății, ci va reglementa planul legislativ astfel încât statul să asigure o minimă protecție sanitară, iar restul de protecție să fie lăsată în grija cetățeanului.

Acest proces se derulează astfel: în primul rând, statul va legifera anumite drepturi și facilități garantate juridic, deși acestea vor fi fundamentate pe cotizațiile cetățenilor, însă de multe ori nici pe acestea statul nu le va putea susține din punct de vedere economic, astfel că cetățeanul va fi obligat de circumstanțe să își procure din resurse

proprii atât serviciile teoretic gratuite, cât și cele extra. Acest fenomen se realizează astfel: statul garantează asigurări și servicii medicale și sociale care sunt acoperite financiar de cotizațiile obligatorii; de exemplu, o anumită grupă de analize de rutină sunt garantate tuturor cetățenilor însă, de multe ori, în realitate, centrele medicale refuză efectuarea lor pe motiv de lipsă de fonduri, iar cetățeanul, dacă are o urgență, le va achita din fonduri proprii. O contribuție financiară este direcționată și spre fondurile de pensii, însă și în acest caz, în majoritatea statelor, este obligatorie și direcționarea unei sume către un cont privat de pensii. Pe lângă aceste anomalii, mai există o stratagemă a statului – acesta va instaura drepturi ce necesită a fi accesate de individ, însă va stabili condiții dificile, cum ar fi diverse tipuri birocratice menite să descurajeze aplicarea pentru acestea. Din aceste motive, „tradiționala grijă a statului pentru corpurile individuale și pentru sănătatea populației ca un întreg, astăzi este absorbită în forme de îngrijire de sine”²⁷.

Problema nedeclarată în chestiunea drepturilor pozitive ce țin de domeniul biopoliticii și care teoretic protejează societatea de riscurile sanitare sau împotriva precarității este că aceste drepturi, chiar dacă sunt reglementate prin cadre legislative, trebuie accesate de individ și, mai mult decât atât, ele sunt condiționate de diferite conjuncturi, cum ar fi lipsa fondurilor, lipsa logisticii, lipsa infrastructurii de specialitate, astfel că accesarea acestora este de multe ori dificilă sau chiar imposibilă. Biopolitica este atât de

înrădăcinată în contractul social, încât ajunge în anumite cazuri să reglementeze drepturile și obligațiile cetățeanului precum cele amintite mai sus. În general, drepturile sunt statuate prin acte normative care reglementează cursul și forma corpului social, cu scopul de a-i servi lui și de a-i satisface nevoilor sale dinamice. Trebuie menționat faptul că orice corp social este forțat să nu stagneze, ci să evolueze, depinzând așadar de buna funcționare a propriei societăți. Politica necesită o reglementare continuă în toate direcțiile, astfel că guvernamentalitatea este forțată să fie mereu deschisă, mobilă, oricând dispusă să abandoneze, să reia, să dezvolte sau să creeze noi instituții care să fie folosite ca unelte ale statului pentru a putea răspunde nevoilor societății. Chiar dacă, conform lui Foucault, „sistemul dreptului și câmpul judiciar reprezintă vehiculul permanent al unor raporturi de dominație, al unor tehnici polimorfe de aservire”²⁸, totuși acesta are un rol de nestrămutat în societate și de aceea societatea trebuie să depisteze și să sancționeze abuzurile sau derapajele puterii legislative.

Corpul legislativ folosește o exercitare de putere care clasează, reglementează și îndrumă viața socială în toate domeniile. La un moment dat, pare că toate domeniile pot fi raliat la fenomenul de biopolitică – dacă prin procesul biopolitic înțelegem demersul prin care se pregătește, se instaurază și se ajustează o calitate sporită a vieții care să fie orientată pentru tot corpul social. Identificăm deci un raport de putere în interiorul statului, care se manifestă între discursul poli-

tic și dreptul legislativ. Pe de altă parte, dreptul, la rândul său se află într-o relație de putere cu corpul social, având în vedere faptul că asupra lui își are jurisdicția și câmpul de acțiune. Aceste relații de putere se află astfel atât într-o stare de conflict, cât și într-una de amicitie, fiind într-o stare permanentă de negociere, dar și într-una de conviețuire pașnică. Legitimitatea dreptului își fundamentează statutul prin negocierea contractului social – conformare în schimbul protecției, în cazul de față al biopoliticii, avem de-a face cu protecția sănătății.

Din altă perspectivă, Agamben susține că „relația biopolitică centrală este cea stabilită în viața însăși prin distincția făcută între viața politică și viața naturală – nu relația dintre individ și populație așa cum postulase Foucault”²⁹.

În urma evoluției dinamice a populațiilor e nevoie de o „educare” sanitară a acestora, dar care intrinsec deține și o latură morală, caz în care intervine din nou actul legislativ pentru a reglementa valorile morale. Legislativul sistematizează mișcarea populației și o încadrează în două clase: a celor aflați în afara legii și a celor aflați în interiorul legii, dar totuși sancționabili. De aceea, „Foucault susține că societățile din toate epocile se definesc printr-o economie generală a ilegalismelor. El încearcă să vadă care sunt comportamentele considerate transgresive într-un moment anume și cum reacționează instanțele de control în raport cu diferite categorii sociale”³⁰.

Din punct de vedere al legislatorului, oricine este un posibil încălcător al

legii. Mai mult decât atât, realitatea reflectă că legislația este atât de vastă încât, conform statisticilor, majoritatea oamenilor au fost măcar o dată în viață sancționați de lege sub diverse forme – fie pentru încălcarea regimului rutier, fie pentru folosirea mijloacelor de transport în comun fără a deține un titlu de călătorie valabil sau pentru simpla deranjare a unor vecini. Odată ce o persoană a fost încadrată ca fiind în afara legii trebuie să existe și o clasificare a acestora care să fie împărțită în cea infractorilor și a sancționaților contravențional. În privința legilor moderne, se naște statutul de reabilitare în privința infracțiunilor, iar în cea a contravențiilor, apare dreptul de a fi uitat. Foucault amintește de câmpul de acțiune legislativ care este perceput ca nelimitat, unde guvernarea își exercită puterea și este obligată să instituie un Stat Polițienesc pentru a încerca să controleze acest câmp încă nedefinit în totalitate.

O teză importantă dezvoltată de Foucault este chestiunea statului polițienesc, apostrofând intersectarea dintre necesitatea de a folosi o forță coercitivă în vederea protejării, dezvoltării, instaurării și menținerea drepturilor și libertăților omului. Există astfel conflictul dintre cele două entități care, într-o anumită privință, se și limitează reciproc, dar se și dezvoltă, astfel că, cel puțin teoretic, cetățeanul este privit mereu ca un posibil infractor. Legislația prevede anumite aspecte ce țin de biopolitică (interzicerea vânzării țigaretelor și alcoolului minorilor, asigurarea igienei sanitare în restaurante, respectarea termenelor de valabilitate a produselor etc.), iar cel

care nu va respecta regulile impuse, va fi sancționat. Un stat cu un nivel ridicat al delincvenței reflectă o populație needucată sau un cadru legislativ lacunar, ceea ce conduce inclusiv la instabilitate economică statală. Foucault atrage atenția că orice individ poate deveni un *homo penalis*, că trăsăturile sale nu sunt obligatoriu de natură genetică, ci depind de acțiunile individuale ale persoanei, care sunt catalogate ca fiind în interiorul sau în afara legii, astfel că „legea nu este altceva decât o interdicție, iar formularea interdicției, pe de o parte, desigur, este o realitate instituțională”³¹. Așadar, statul se transformă prin intermediul actelor legislativului și tot așa își modifică forma, comportamentul și direcția ori de câte ori situația o va impune. Foucault face diferența dintre forma legii și funcția ei – „să nu-i confundăm forma care este întotdeauna cea a interdicției (sau a constrângerii) cu funcția, care trebuie să fie aceea a unei reguli a jocului”³².

Conflictul este persistent și înăuntrul biopoliticii: între individul ca ființă liberă asupra vieții și sănătății sale, emancipată, cu drepturi universale și statul ca legiuitor și ca entitate desemnată și delegată pentru a veghea și a menține binele comun. Drepturile sociale în democrația actuală au parcurs un drum anevoios în care s-au lovit permanent de controlul statului și de sistemele sale punitive. Astăzi există state care interzic eutanasia umană, state care o permit, precum și state care au legiferat pedeapsa capitală. Conform Declarației Universale a Drepturilor Omului, toate statele pot instaura Legea Marțială dacă situația o

impune, astfel că dreptul la viață poate fi suspendat chiar și în cele mai permissive state.

Concluzii

Biopolitica nu este un concept nou, ci se poate identifica încă din Antichitate. Marea schimbare în biopolitică are loc atunci când accentul se pune pe asigurarea societății prin asigurarea individului și nu a clasei sociale. Biopolitica, în drumul său de a proteja viața, folosește mai mult decât orice alt program politic puterea disciplinară. Astfel că se necesită o cunoaștere sanitară cât mai detaliată, fapt ce duce la dezvoltarea mai multor științe cum ar fi: chimia, fizica, biologia, medicina, psihologia sau psihiatria. În această grijă pentru viu, statul se confruntă cu opoziția individului care este în același timp atât o persoană vie cât și una legală, iscând astfel o problemă politică. Gestionarea vieții și a bunăstării persoanei necesită fonduri stabile și predictibile, implicând astfel economicul, iar economia necesită forță de muncă de asemenea stabilă, astfel că biopolitica și economia sunt interdependente. De aceea, asigurarea populației prin programe biopolitice necesită un spectru de adaptabilitate pentru a putea integra și indivizii non-economiци cum sunt copii, bătrânii, bolnavii ori încarcerații. Odată cu biopolitica modernă și nevoia de a proteja viața umană de diferitele dezastre naturale (ce nu țin de zeități) ori boli, se destramă și mitul sângelui albastru. În fața bolilor ori a cataclismelor, natura nu face diferențe în funcție de culoare, rasă ori

clasă socială. În altă ordine de idei, observăm că astăzi programele biopolitice depășesc umanul acaparând și unele ființe non-umane și protejându-le într-o anumită măsură.

Filosofia lui Foucault are, într-o anumită măsură, intenția de a critica Vestul, deoarece teoria sa a guvernamentalității este orientată și spre diagnosticarea unor instituții ca fiind austere, instituții ce prind diferite dimensiuni și forme, indicând faptul că deși scopul acestora rămâne disciplinarea (autorul identifică câteva cum ar fi: spitalele, închisorile, circurile, fabricile, școlile, așezările nomade la marginea orașelor, lăcașuri de cult etc.), toate țin cont de o arhitectură ergonomică. Totul trebuie proiectat astfel încât să fie cât mai util și mai

simplu de gestionat, dar și mereu deschis modificărilor.

Foucault insistă asupra modelului Panopticonului lui Bentham pentru a evidenția tehnologiile de putere în baza cărora își va construi teza despre guvernamentalitate.

Guvernamentalitatea este nevoită să gestioneze prin programe politice anumite spații bine definite, spațializând astfel puterea prin identificarea ei punctuală în timp. După cum observă Daniel Defert, este vorba de „o istorie foucaultiană a spațiilor, mai exact a spațializării puterii ..., a aceluia regim de putere cu totul aparte care se dezvoltă începând din secolul al XVII-lea și pe care Foucault îl numește bioputere”³³.

Note

¹ Thomas Lemke, *Biopolitics. An Advanced Introduction*, ed. New York University Press, New York and London, 2011, p. 32 (tr. pr.).

² Catherine Mills, *Biopolitics*, Editura Routledge, London and New York, 2018, p. 8 (tr. proprie).

³ Michel Foucault, *Arheologia Cunoașterii*, tr. Bogdan Ghiu, Editura Rao, București, 2010, p. 200.

⁴ Ciprian Mihali, *Om precar, om suveran: rostul filosofiei în societatea digitală*. Ed. Trei, București, 2023, p. 100.

⁵ Matheiu Potte-Bonneville, *Michel Foucault - Neliniștile istoriei*, tr. Irina

Balotescu, ed. *Ideea Europeană*, București, 2010, p. 177.

⁶ Ciprian Mihali, *op.cit.* p. 103.

⁷ Catherine Mills, *op. cit.*, p. 5 (tr. pr.).

⁸ Thomas Lemke, *op. cit.* p. 36 (tr. pr.).

⁹ Catherine Mills, *op. cit.*, p. 13 (tr. pr.).

¹⁰ Matheiu Potte-Bonneville, *op. cit.*, p. 15.

¹¹ Thomas Lemke, *op. cit.* p. 9 (tr. pr.).

¹² Ciprian Mihali, *op. cit.* p. 107.

¹³ Thomas Lemke, *op. cit.* pp. 4-5 (tr. pr.).

¹⁴ Catherine Mills, *op. cit.* p. 2 (tr. pr.).

¹⁵ *Ibidem*, p. 23.

¹⁶ Thomas Lemke, *op. cit.* p. 48 (tr. pr.).

¹⁷ Michel Foucault, *Nașterea Biopoliticii*, tr. Bogdan Ghiu, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2007, p. 299.

¹⁸ Thomas Lemke, *op. cit.* p. 45 (tr. pr.).

¹⁹ *Ibidem*, p. 4.

²⁰ Constantina Raveca Buleu, *Patru eseuri despre putere, Napoleon, Dostoievski, Nietzsche, Foucault*, Editura Limes, Cluj, 2007, p. 268.

²¹ Ciprian Mihali, *op. cit.* p. 110.

²² Michel Foucault, *Trebuie să apărăm societatea*, tr. Bogdan Ghiu, Editura Idea Design & Print, 2009, p. 43.

²³ Matheiu Potte-Bonneville, *op. cit.*, p. 213.

²⁴ *Ibidem*, p. 165.

- ²⁵ Irus Braverman, *Animals, biopolitics, law: lively legalities*, Editura Routledge, New York, 2016, p. 5 (tr. pr.).
- ²⁶ Robert Esposito, *Bios. Biopolitics and Philosophy*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2008.
- ²⁷ Thomas Lemke, *op. cit.* p. 92 (tr. pr.).
- ²⁸ Michel Foucault, *Trebuie să apărăm societatea*, tr. Bogdan Ghiu, Editura Idea Design & Print, 2009, p. 36.
- ²⁹ Catherine Mills, *op. cit.* p. 2 (tr. pr.).
- ³⁰ Michel Foucault, *În loc de închisoare, Interviu cu Tony Ferri, Interviu cu Anthony Amicelle*, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2022, p. 100.
- ³¹ Michel Foucault, *Nașterea Biopoliticii*, tr. Bogdan Ghiu, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2007, p. 234.
- ³² *Ibidem*, p. 240.
- ³³ Michel Foucault, *Utopiile reale. Corpul utopic*, tr. Bogdan Ghiu, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2024, p. 89.

Bibliografie

Lucrări cu caracter general și special

- BRAVERMAN, Irus, *Animals, biopolitics, law: lively legalities*, Editura Routledge, New York, 2016.
- BULEU-RAVECA, Constantina, *Patru eseuri despre putere, Napoleon, Dostoievski, Nietzsche, Foucault*, Editura Limes, Cluj, 2007.
- ESPOSITO, Robert, *Bios. Biopolitics and Philosophy*, Editura University of Minnesota Press, Minneapolis, 2008.
- FOUCAULT, Michel, *Utopiile reale. Corpul utopic*, tr. Bogdan Ghiu, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2024.
- IDEM, *În loc de închisoare. Interviu cu Tony Ferri, Interviu cu Anthony Amicelle*, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2022.
- IDEM, *Arheologia Cunoașterii*, tr. Bogdan Ghiu, Editura Rao, București, 2010.
- IDEM, *Trebuie să apărăm societatea*, tr. Bogdan Ghiu, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2009.
- IDEM, *Nașterea Biopoliticii*, trad. Bogdan Ghiu, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2007.
- LEMKE, Thomas, *Biopolitics. An Advanced Introduction*, ed. New York University Press, New York and London, 2011.
- MIHALI, Ciprian, *Om precar, om suveran: rostul filosofiei în societatea digitală*, ed. Trei, București, 2023.
- MILLS, Catherine, *Biopolitics*, Routledge, London and New York, 2018.
- POTTE-BONNEVILLE, Matheiu, *Michel Foucault - Neliniștile istoriei*, tr. Irina Balotescu, Editura Ideea Europeană, București, 2010.

